

HANNA MERETOJA

Kulttuuriseen muistiin tähyämässä Anna Readingin haastattelu

Mediatutkimuksen suunnannäyttäjä, brittiläinen professori Anna Reading (s. 1965) on kehitellyt tapoja, joilla pelastaa sukupuolisyrynnän piilottama naisten kulttuurinen muisti mutta myös osallistua uusien muistojen tuottamiseen kirjailijana. Brexitin jälkeisenä aikana ja rajoja sulkevassa ilmapiirissä muistitutkija ammentaa historiasta uskoa tulevaisuuteen: ”Ihmiset ovat aina matkustaneet, liikkuneet ja vaeltaneet – eivät ahneudesta tai pelosta vaan uteliaisuudesta ja yhteyden saamisen halusta, voidakseen kertoa uutisia ja jakaa lauluja ja kertomuksia.”

Olette sekä mediatutkimuksen professori että kirjailija. Miten yhdistätte nämä kaksi työtä, ja miten näette niiden keskinäisen suhteen?

Näen toimintani tutkijana ja kirjailijana tiivistä kytöksissä toisiinsa, sillä molemmissa rooleissa olen ennen kaikkea tarinankertoja. Näen ne osana samaa jatkumoa, jossa tutkitaan ja kerrotaan inhimillisiä tarinoita ja lopulta myös esitetään niitä akateemisilla teatterilavoilla tai taidetilana toimivissa teattereissa. Kuten brittiläinen runoilija Percy Shelley muistuttaa, kreikkalaiset ymmärsivät, että runoilijat ja näytelmäkirjailijat ovat myös filosofeja ja lainsäätäjiä. Kirjoittamisen lisäksi tutkijan työssä on keskeistä myös performanssi ja dialogi: tutkimuksesta kertominen opettamalla. Tutkijan ja kirjailijan työn välillä ei siis ole lainkaan niin suurta eroa kuin miltä voi vaikuttaa!

Luova ja akateeminen kirjoittamiseni ovat symbioottisessa ja vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa: työskentelen aina jonkun kaunokirjallisen projektin parissa samalla kun teen tutkimusta. Ensimmäisen akateemisen monografiani *Polish Women, Solidarity and Feminism* (1992) kirjoitin Puolassa Itä-Euroopan vallankumousten aikaan samalla, kun kirjoitin ja ohjasin Iso-Britanniassa ja Puolassa näytelmän *Want*. Näytelmä kertoo kolmesta kommunistisessa yhteiskunnassa elävästä puolalaisnaisesta, jotka nousevat kapinaan jonottaessaan kupongein säänneltyä ruokaa.

Toisena esimerkkinä voisin mainita holokaustia käsittelevät tutkimukseni. Näytelmäni *RP35* (2006) nimi tulee koodinimestä, jonka näytelmän henkilöahmo Leon antaa salaa keräämilleen pornovideoille. Leon on holokaustista selvinneen pariskunnan lapsi, ja yritin liittää tietynlaisesta äärimmäisestä pornografiasta välittyvän kouriintuntuvan vihan tyttöjä ja naisia kohtaan siihen, mitä Giorgio Agamben kutsuu ”paljaaksi elämäksi”¹. Näiden välinen kytkös hahmottui minulle laatiessani monografiani *The Social Inheritance of the Holocaust* (2002), jossa tutkin holokaustia koskevien muistojen kulttuurista ja sosiaalista periytymistä

sodan jälkeisille sukupolville Puolassa, Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Samaan aikaan kirjoitin John Stoltenbergin esseen ”Refusing to be a Man” (1989) innoittamana artikkelia eettisistä kysymyksistä, joita liittyy siihen, miten kouluopetuksessa puhutaan pornografiasta.

Työssäni tutkijana ja kirjailijana teen sitä, mitä Hannah Arendt kutsuu toiminnaksi². Ensimmäinen julkisesti esitetty näytelmäni *Kiss Punch Goodnight* syntyi, kun osallistuin 1980-luvulla rauhan- ja feministiseen liikkeeseen. Osa meistä oli ollut pitkään mukana toiminnassa seksuaalista väkivaltaa kokeneiden naisten hyväksi, mutta havahtuin siihen, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö oli edelleen vahvasti vaiettu aihe julkisuudessa. Ajattelin, että teatteri voisi puuttua tilanteeseen. Niinpä kirjoitin näytelmän, ja sen ensimmäinen esitys joutui brittiläisen keltaisen

lehdistön hampaisiin. Tämä johti julkiseen keskusteluun lasten hyväksikäytöstä, mistä ei juuri puhuttu tuohon aikaan. *Kiss Punch Goodnight* on sittemmin esitetty useissa maissa ja erilaisilla foorumeilla; sen esittämisen yhteydessä järjestetään aina yleisölle avoimia työpajoja seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja mahdolliset tuotot menevät paikallisille hyväntekeväisyysjärjestöille. Siten näytelmä ja kirja myös nivoutuvat konkreettiseen toimintaan.

Äidiltä tyttärelle

Kun olitte Turussa kesäkuussa 2015 konferenssin *Ethics of Storytelling: Historical Imagination in Contemporary Literature and Visual Arts* pääpuhujana, esititte esitelmänne yhteydessä kaunokirjallisen ”Kirjeen tyttärelle”. Miten teksti syntyi, ja miten se on otettu vastaan?

Suuri osa akateemisesta työstäni liittyy sukupuoleen ja siihen kytkeytyviin tiedontuotannon tapoihin. Uusi kirjani *Gender and Memory in the Global Age* (2016) käsittelee muistamisen sukupuolittuneisuutta ja sitä, miten uudet mediateknologiat muuttavat tai uusintavat sukupuolta koskevia muistamisen käytäntöjemme. George Gerbner ja Gaye Tuchman ovat kuvanneet jo 1970-luvulla naisten tarinoiden ja kokemusten puuttumista julkisesta tilasta naisten ”symboliseksi tuhoamiseksi”. Naisten tarinoiden ja muistojen poissaolo ja jatkuva marginalisoiminen julkisessa elämässä vaikuttavat kielteisesti naisiin ja tyttöihin.

Omien lastemme kanssa olemme olleet tarkkoja siitä, että tarjoamme heille tasapuolisesti tarinoita tyttöjen ja poikien kokemuksista, mutta voimme vaikuttaa hyvin vähän koulujen ja valtamedian tarinoihin. Kirjoitin ”Kirjeen tyttärelle”³, kun oma tyttäreni (joka on nyt yhdeksän) alkoi kysellä, miksi niin monet tarinat kertoivat tylsistä prinsessoista ja keijukaisista, miksi niin monien kertomusten päähenkilöt eivät olleet tyttöjä, miksi oli niin vähän naissupersankareita ja missä olivat naistutkijat tai historian merkittävät naiset. Tyttäreni sisäisti tämän tarinoiden puutteen, ja hänen luottamuksensa siihen, että hän voisi tehdä ja olla mitä haluaisi, alkoi horjua. Sain selville, että tytöt käyvät usein läpi tällaisen vaiheen, kun he alkavat nähdä vaihtelevassa määrin ympärillään rakenteellista eriarvoisuutta ja kun heitä ympäröi jatkuvasti tulva kirjoja, uutisia ja opetusta, jossa tyttöjen ja naisten saavutukset menneisyydessä symbolisesti tuhotaan ja vaiennetaan. Halusin hänen ja muiden tyttöjen tietävän, että he eivät ole yksin, että tämä on taistelu, jota on käyty vuosituhansia, ja että näin ei tarvitse olla: monet asiat ovat muuttuneet oman elämäni aikana.

Kirje syntyi osana laajempaa yhteistyöprojektia brittiläisen Fuel-teatterin kanssa. Se sisälsi teatteriesityksiä ja performanssitaideita erilaisilla taidefoorumeilla sekä interaktiivisen digitaalisen arkiston ja nettisivuston, jonne kuka tahansa voi ladata muiston ilmiömaisesta, inspiroivasta naisesta korjatakseen omalta osaltaan kulttuurisen

muistin ja roolimallien sukupuolivääristymää. Teimme myös teatteriproduktion, johon kuului kouluille räätälöityä työpajatoimintaa. Tavoitteena oli auttaa torjumaan sukupuolisyrrintää kouluissa. Minä ja eri näyttelijät olemme esittäneet kirjeen erilaisissa tilaisuuksissa. Jokainen live-esiintyminen johti siihen, että yhä uudet ihmiset latasivat tarinoitaan ja muistojaan nettisivulle⁴.

Useat tytöt ja naiset ovat kirjoittaneet minulle, että he olisivat lapsina toivoneet saavansa tällaisen kirjeen. Vanhemmat ovat ilmaisseet iloa siitä, että kirje oli luettu heidän tyttärilleen, ja tytöt ja nuoret naiset ovat kertoneet sen herättäneen heissä toivoa ja saaneen heidät tuntemaan itsensä osaksi laajempaa liikettä, johon he voivat antaa oman pienen tai suuren panoksensa.

Millaisena näette feminismin nykytilan ja tulevaisuuden?

Niin kauan kuin on eriarvoisuutta, feminismi tulee – onneksi – elämään muodossa tai toisessa. Olen innoissani liikehinnästä, joka näyttää vastarinnan uudelta aalloilta. Ympäri maailman nuoret naiset tekevät uudenvälisiä ja tärkeitä asioita kuten lutkamarssit (*Slut Walks*). Samalla he arvioivat uudelleen vanhoja taisteluja ja asemoivat itsensä niihin uusin tavoin.

Vastassamme on kuitenkin monia haasteita: demokraattinen tila on rapautumassa uudessa patriarkaalisessa asetelmassa, jossa jihadistien muodostama uhka yhdistyy fasistisen oikeiston nousuun kautta Euroopan. Näistä kumpikaan ei usko sukupuolten tasa-arvoon. Kumpikin näkee naiset erillisenä ihmisen alalajina, jota miesten tulee hallita. Samalla näiden populististen ja ääripatriarkaalisten liikkeiden voidaan nähdä saavan voimaa globaalin kapitalismin tuottamasta eriarvoisuudesta. Globaalit valuuttavirrrat ulottavat lonkeronsa lähes kaikille elämänalueille – myös sielun ja sydämen haavoittuvimpiin sopukoihin, ellemmme ole riittävän varuillamme.

Miten lähestytte kulttuurisen muistin kysymyksiä, ja miksi muistin tutkiminen on tärkeää nykymaailmassa?

Oma taustani on monitieteinen; olen opiskellut kaikkea kirjallisuudesta ja antropologiasta mediatutkimukseen. Koinkin siksi pitkään, ettei minulla ollut intellektuaalista kotia eikä nimeä sille, mitä teen. Mutta sitten muistin, että sosiologian varhaiset perustajat, Abbé Sieyès, Auguste Comte ja Harriet Martineau, joutuivat 1800-luvulla keksimään oman sanan kuvaamaan työtään. Tutkijanurani aikana muistin tutkimus on muotoutunut omaksi täysimittaiseksi tieteenalaksi, ja kirjassani *Gender and Memory in the Global Age* kutsun mnemologeiksi meitä, jotka tutkimme ja tutkimukselamme aktiivisesti tuotamme ja muokkaamme muistamista.

Me mnemologit tarjoamme uusia tieteidenväliset rajat ylittäviä tapoja ajatella ja ymmärtää sekä luoda ja tuottaa muistia. Kehitämme analyyttisiä menetelmiä ja lähestymistapoja, jotka tarjoavat uudenlaisia vastauksia 2000-luvun monimutkaisiin tarpeisiin. Eriarvoisuuden, sotilaallisten konfliktien, muukalaisvihan ja ilmaston lämpenemisen läpäisemässä maailmassa on yhä tär-

”Humanistiset tieteet tekevät meidät ihmisiksi yhä uudelleen.”

keämpää ymmärtää, miten muistaminen ja unohtaminen – sekä yksilöllisellä että kollektiivisella tasolla – ovat yhä keskeisempiä kysymyksiä yrittäessämme rakentaa maailmaa, joka olisi rauhallisempi, kestävämpi, oikeudenmukaisempi ja tasa-arvoisempi. Poikkitieteellinen, monimenetelmällinen muistintutkimus sallii humanististen ja yhteiskuntatieteiden lähestyä monisyisesti ja eri näkökulmista sitä, mitä filosofi Michel Serres on kuvannut erilaisten ajallisuuksien poimuttumiseksi toisiinsa.

Miten näette humanististen tieteiden merkityksen tällä hetkellä? Mihin suuntaan toivoisitte humanististen tieteiden kehittyvän tulevaisuudessa?

Humanistiset tieteet tekevät meidät ihmisiksi yhä uudelleen ja pitävät meidät ihmisinä. On humanististen tieteiden velvollisuus tarjota meille tuntu inhimillisten kulttuurien, kirjallisuuden, kielten, taiteiden ja luovuuden merkityksestä. Haluaisin nähdä humanististen tieteiden tekevän enemmän yhteistyötä yhteiskuntatieteiden, luonnontieteiden ja lääketieteen kanssa. Digitalisoinnin ja globalisaation myötä on syntynyt uusia kiinnostavia tutkimusaloja, kuten *medical humanities* ja digitaaliset ihmistieteet (*digital humanities*).

Minua kiehtoo esimerkiksi fysiikan alalla tehtävä tutkimus. Tiedämme, että Albert Einsteinin ja Mileva Maricin suhteellisuusteoriassa oli 1900-luvun alussa merkittävä vaikutus taiteellisiin liikkeisiin ja kulttuuri-teoriaan. Haluaisinkin, että me humanistit ottaisimme paremmin selvää siitä, mitä luonnontieteissä tapahtuu ja liittäisimme tämän ymmärryksen osaksi yhteiskunnallista tutkimustamme. Esimerkiksi voi ottaa vaikkapa Nobelin palkinnon voittaneen Shelia Rowanin työn: hänen kansainvälinen tutkimusryhmänsä löysi hiljattain maail-

mankaikkeutta ”kuuntelemalla” Einsteinin teoretisoimia painovoima-aaltoja. Tällä on potentiaalisesti valtava merkitys meille ihmistieteissä työskenteleville: voimme esimerkiksi oppia, että meidän tulisi siirtyä vakiintuneesta näkemiskeskeisyydestä pohtimaan kuuntelemisen ja tuntemisen merkitystä.

Muukalaiskammosta muuttoliikkeeseen

Uusi tutkimushankkeenne käsittelee pakolaiskriisiä ja muuttoliikettä. Minkälainen projekti se on?

Muuttoliike on kaikkien sivilisaatioiden keskeinen piirre: Ihmiset ovat vuosituhansia olleet pakotettuja liikkumaan ilmastonmuutoksen, ympäristökatastrofien, sodan, nälänhädän ja tautien vuoksi. Myös avioliitot, kaupankäynti, uskonnot, seikkailut ja tutkimusmatkat ovat liikuttaneet ihmiskuntaa ympäri maailmaa. Tällä hetkellä joka kahdessadas lapsi on pakolainen, ja käsillä on suurin pakolaiskriisi sitten toisen maailmansodan. Muukalaiskammo on monissa yhteyksissä normi, mutta samalla saamme jatkuvasti todistaa erilaisia humanitaarisia tapoja reagoida pakolaisiin ja maahanmuuttajiin.

Hankkeeni lähtökohtana on ennen kaikkea pakolaisten itsensä kertomat tarinat. Aloitan tulevan kirjani pakolaistarinoista, jotka ovat sekä Raamatun että Korraanin ytimessä. Sen jälkeen tarkastelen, miten lehdistö kertoi juutalaisten pakolaisten matkoista Puolasta Britanniaan ja Shanghaihin 1930-luvulla, ja miten pakolaiset itse kertoivat kokemuksistaan omaelämäkertoissaan. Kolmannessa osassa haluan analysoida lehdistön tapaa käsitellä pakolaiskriisiä tällä hetkellä. Keskityn erityisesti lehdistön tapaan painottaa maahanmuuttoa Britannian

EU-kansanäänestyksessä. Suunnitelmissani on myös kirjoittaa uusi näytelmä ja työskennellä maahanmuuttajien kanssa paikallisessa yhteisössäni Lontoossa.

Monet suomalaiset ovat olleet järkyttyneitä Britannian EU-kansanäänestyksestä ja seuraavat kauhulla suuntaa, johon maailman poliittinen ilmapiiri näyttää olevan menossa. Mikä on oma reaktionne EU-kansanäänestystulokseen, ja millaisina näette sen seuraukset Euroopan tulevaisuudelle?

Minäkin järkytyin ”Brexittistä” – tai siitä, että 52 prosenttia briteistä äänesti Euroopan Unionista eroamisen puolesta. Tuntui, että minulta vietiin kansalaisuuteni eurooppalaisena. Varsinkin kasvanut muukalaisvihamielisyys kauhistuttaa minua: ulkomaalaistaustaiset ovat joutuneet fyysisten hyökkäysten kohteeksi, kauppoja on poltettu, ja ihmiset saavat viestejä, joissa heitä kehoitetaan ”painumaan takaisin kotimaahansa”. Kotikatamme ihmiset ja lasteni koulun oppilaat ovat joutuneet väkivallan uhreiksi. Mietin, minne lähtisimme ja missä vaiheessa pitäisi lähteä, jos Britannia jatkaa tällä tiellä, jota voi luonnehtia profasistiseksi. Ei pidä unohtaa, että parlamentin jäsen Jo Cox murhattiin juuri ennen äänestystä, koska äärioikeisto ei pitänyt hänen tavastaan toivottaa pakolaiset tervetulleiksi.

Hyökkäykset ovat kuitenkin myös synnyttäneet myönteisiä vastareaktioita niiltä kansalaisilta, jotka toi-

mivat solidaarisuuden puolesta. Tässä tilanteessa on eniten tärkeämpää avata EU:n merkitystä: se on visio siitä, miten ihmiset voivat toimia yhdessä. Lisäksi EU on pitkälti onnistunut säilyttämään rauhan Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen. Valitettavasti unionin myönteisiä vaikutuksia ei tehty riittävän selväksi sitä puolustaneessa kampanjassa. Sen sijaan keskityttiin kuvittelemaan, mitä tapahtuu jos lähdemme. Meidän olisikin jatkettava Euroopan projektin tärkeyden korostamista ja nähtävä itsemme edelleen osana Eurooppaa. Minä tulen aina olemaan eurooppalainen.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Reading viittaa Giorgio Agambenin teokseen *Homo Sacer. Il potere sovrano e la nuda vita*. Einaudi, Torino 1995.
- 2 Reading viittaa Hannah Arendtin teokseen *Vita Activa. Ihmisenä olemisen ehdot* (The Human Condition, 1958). Suom. Riitta Oittinen & työryhmä. Vastapaino, Tampere 2002. Arendt erottaa toiminnan työstä ja valmistamisesta ja liittää sen vapautteen ja moninaisuuteen. Toiminta viittaa ihmisten kykyyn aloittaa maailmassa jotakin uutta, tuoda esiin ainutkertaisuutensa puheen ja tekojen kautta ja osallistua siten inhimillisen todellisuuden muovaamiseen.
- 3 Kirje on osa teosta *Gender and Memory in the Global Age*. Palgrave Macmillan, London 2016.
- 4 Verkossa: phenomenalpeople.org.uk/

Kamppailu Puolassa jatkuu

Haastattelun jälkeen uutisotsikoihin nousi Puolan hallituksen ajama abortin täyskielto, joka toteutuessaan tekisi raskaudenkeskeytyksestä laittoman myös raiskauksen tai inestien uhreille. Protestiaalto on hyökynyt niin Puolassa kuin kansainvälisestikin. *niin & näin* pyysi Anna Reading kommentoimaan sekä lakialoitetta että sen herättämää vastustusta.

” Puolan lähes täydellisen aborttikiellon uhka on erittäin huolestuttava: se edustaa heikkojen ihmisten vastaiskua. Heikkoudessaan heidän on murskattava naiset ja pelkistettävä nämä eläin-ruumiiksi, joita voidaan käyttää ja vahingoittaa. Tällaisen kiellon vääristyneenä perusteena on 1600-luvun hobbesilainen mieskeskeinen, itsekäs ja individualistinen moraalinen ja etiikka. Se jättää huomiotta jokapäiväiset arvot, suhteellisuudentajun tai elinikäisen rakkauden ja työn, joista vanhemmuus, avioliitto, perhe ja yhteisö ovat kudottu. On selvää, ettei yksikään nainen suhtaudu aborttiin kepeästi – päätös on erittäin monimutkainen ja vaikea. Valintaan liittyy monia tekijöitä kuten lapsen tulevaisuus, naisen perheen tulevaisuus sekä nainen itse lapsen mahdollisena vanhempana.

Puolan kommunistisen hallinnon päättymisestä lähtien sukupuolten välinen tasa-arvo ja oikeus ovat

vähentyneet tuntuvasti. Tilalle on noussut nationalismi ja katolisuuden ruokkima kapea patriarkalisuus. Yritys kieltää abortti jopa raiskaustapauksissa on barbaarinen. Barbaarien vihaamista tärkeämpää on kuitenkin sääliä niitä, joiden käsitys ihmisyydestä on niin tuskaisen hämärä, että he näkevät naiset vain astioina, orjina ja rangaistavina eläiminä. Toivosta ei saa luopua, sillä feminismillä on Puolassa pitkä ja vahva historia – Puola oli Euroopan ensimmäinen kansa, joka mainitsi naiset perustuslaissaan [1791]. Puolalaiset naiset ja miehet ovat kamppailleet pitkään ja hartaasti turvatakseen koko ihmiskuntaa hyödyttävän tasa-arvon. Maan feministinen historia yhdistyy 2000-luvun henkeen ja jatkaa sitkeää taisteluaan. Puolalaisten naisten lakko, kumpaakin sukupuolta osallistavat mielenosoitukset sekä kansainväliset protestit näyttävät, kuinka voidaan vastustaa lakeja, jotka pönkittävät ja suojelevat vain miesväestön asemaa kansalaisina.”